

ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ ВКЛАД ТВОРЦІВ НАУКОВОЇ ПЕДАГОГІКИ У СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОСОБИСТОСТІ ВИКЛАДАЧА

Історія педагогіки — це наука про історично зумовлені педагогічні системи минулого, про внесок видатних корифеїв педагогічної думки у скарбницю світового педагогічного досвіду.

Людську цивілізацію на всіх етапах її розвитку супроводжувала така наука, як історія педагогіки — важлива галузь педагогічної науки. Історія педагогіки — це наука про історично зумовлені педагогічні системи минулого, про внесок видатних корифеїв педагогічної думки у скарбницю світового педагогічного досвіду. Останнім часом до історії педагогіки дедалі частіше зараховують народну педагогіку.

Аналіз думок тих, хто впродовж віків творив педагогічну практику, створював теорію, дозволяє виявити важливу тенденцію розвитку світової педагогіки — рух до гуманної педагогіки.

Педагогіка як галузь наукового знання виросла в межах філософії в стародавні часи. Ще раніше виникла педагогічна практика — передача соціального досвіду старших поколінь молодшим. Уже тоді, у до історичний час гуманність практичної педагогіки була фактом.

Ми бажємо, щоб умам втілено було всю сукупність кращого з усієї галузі знання.

Я. А. Коменський

Ян Амос Коменський (1592—1670) належить до видатних людей минулого, імена яких із вдячністю і глибокою пошаною зберігає в пам'яті все прогресивне людство. Коменський високо підніс традиції гуманістичного руху, невичерпного оптимізму і великої любові до людини: "Людина є не що інше, —

писав він, — як гармонія як щодо тіла, так і щодо душі". У своїх творах Я. А. Коменський надзвичайно виразно окреслив прогресивні для свого часу вимоги в галузі освіти и виховання, зобразив ідею народоправства та рівності.

Нові ідеї і практику навчання Я. А. Коменський геніально синтезував, створивши педагогічну систему, яка була новим, вищим етапом у розвитку.

Найбільш цікавим для сучасної педагогіки є розроблений Я. А. Коменським принцип природовідповідності. Цей принцип у його системі є методологічним.

Для кожного вікового періоду Коменський визначив певний тип єдиної школи: для дитинства — материнську школу, для отрочтва — елементарну школу рідної мови, для юності — латинську школу або гімназію, для зрілості — академію й подорожі. Материнську школу і школу рідної мови він визначає для всього юнацтва, а інші два типи шкіл — для юнаків, у яких прагнення вищі.

Основи легкості навчання й уміння

(за Я. А. Коменським)

1. Своєчасно розпочинати навчання.
2. Належно підготовляти розум дитини.
3. У навчанні йти від загального до конкретного.
4. Від легшого до важчого.
5. Не перевантажувати учнів кількістю навчального матеріалу.
6. Не поспішати у навчанні, домагатися засвоєння й усвідомлення вивченого.
7. Ураховувати вікові особливості учнів.
8. Передавати знання, збуджуючи почуття учнів.
9. Домагатися розуміння практичної значущості знань.
10. Навчати зрозумілими методами.

Боротьба Я. А. Коменського за науковість змісту освіти, його заклик запровадити в школі реальну освіту й особливо його ідея про зв'язок шкільного навчання з життям — усе це дуже співзвучне з нашим завданням щодо вдосконалення змісту освіти в сучасній українській школі.

Останню, вищу ланку в єдиній системі шкіл Я. А. Коменський назвав академією — це великий навчальний заклад типу університету, який повинен готувати вчених мужів і керівників народу. До академії Я. А. Коменський радить посилати "тільки обраних людей, цвіт людства". Академія — це школа не для аристократів і багатіїв, а вищий навчальний заклад, де здобуватимуть освіту найкращі, найталановитіші юнаки.

Я. А. Коменський велику увагу приділив визначенню нових організаційних форм навчання. Основною формою навчання він вважав класно-урочні заняття. Схоластична школа не знала такої форми навчання, як урок. Середньовічні заняття відбувалися в одній кімнаті одночасно з усіма учнями, незважаючи на вік і рік навчання. Кожен учень мав свій урок, який окремо він відповідав учителеві. Навчання в таких умовах було довгим і тяжким для учнів і для вчителів.

Українські освітяни в спадщині Я. А. Коменського знаходять безцінний скарб для творчої праці в такий складний і відповідальний час.

Людина народжується вільною Ж.-Ж.Руссо

Ж.-Ж. Руссо (1712 1778) видатний французький просвітитель, філософ, письменник, педагог, композитор. Він народився в Женеві в сім'ї годинникаря. Руссо змінив багато професій: був учнем нотаріуса, потім — гравера, служив лакеєм, працював секретарем, домашнім вихователем, давав уроки музики, займався переписуванням нот. Визнання прийшло до Руссо після того, як він у 1749 році написав конкурсний твір на тему, запропоновану Діжонською академією, "Чи сприяє прогрес науки і мистецтв поліпшенню моральності", у якому він різко виступав проти сучасної йому культури, проти соціальної нерівності. У праці "Роздуми про походження та основи нерівності між людьми" (1777) він намагався довести, що природа створила людей рівними, добрими і щасливими, а суспільство зробило їх нещасними.

У 1762 році було опубліковано книгу "Еміль, або Про виховання", у якій: він критикував існуючу практику виховання дітей пануючих класів і виклав план виховання нової людини. На думку Ж. Руссо, виховання повинне бути

природовідповідним, тобто відповідати віку дитини і здійснюватися на лоні природи. Руссо висунув ідею вільного виховання, яке слідує за природою дитини, допомагає їй, ліквідує шкідливі впливи. Він виступав проти авторитаризму у вихованні, проти сліпого підкорення, дітей наказам дорослих, відкидав покарання.

Педагогічні ідеї Ж.-Ж. Руссо відіграли важливу роль у розвитку поглядів на цілі, завдання і методи виховання в кінці XVIII — на початку XIX ст.

Година народження є першою годиною виховання

І. Г. Песталоцці

Йоган Генріх Песталоцці (1746—1827 рр.) — швейцарський педагог-демократ, один з основоположників дидактики початкового навчання. Він керував відомими виховними закладами у Швейцарії: заклад для бідних (1774—1780 рр.), притулок для сиріт (1798—1799 рр.), середніми школами й інтернатами (1800—1825 рр.). Свій багатий досвід виховання і навчання дітей Песталоцці узагальнив у таких творах, як "Лінгард і Гертруда", "Лист до друга про перебування в Стан-ці", "Як Гертруда вчить своїх дітей", "Лебедина пісня" та інших. І. Песталоцці народився в Цюріху в сім'ї лікаря. У студентські роки він не міг зрозуміти справжніх причин страждань народу. *Головну роль у здійсненні своїх соціальних задумів він надавав вихованню, уважаючи, що виховання повинно дати дітям з народу хорошу трудову підготовку, розвиваючи їх фізично і духовно. Виховання потрібно починати від народження: "Година народження дитини є першою годиною її виховання"*. Воно повинно бути природовідповідним; розумові, моральні і фізичні сили потрібно розвивати у тісному взаємозв'язку — це вимога гармонійного розвитку, елементарної освіти.

Найбільшим внеском І. Песталоцці в дидактику є його ідеї розвиваючого навчання. Головною метою навчання Песталоцці вважав пробудження розуму дітей до активної діяльності, розвиток їх пізнавальних здібностей, формування в них уміння логічно мислити і коротко висловлювати словами суть засвоєних понять. Для цього він розробив систему вправ із метою озброєння учнів

знаннями, І. Песталоцці критикував сучасну школу за зубріння, яке притупляє духовні сили дітей.

Мову дитини потрібно розвивати послідовно. І. Песталоцці створив просту методику початкового навчання дітей вимірюванню, малюванню і письму, якою могли оволодіти не лише вчителі, але й кожна мати-селянка для занять зі своєю дитиною. Він запропонував увести в школі елементарну гімнастику, уважав трудову елементарну освіту невід'ємною частиною свого методу.

Песталоцці привернув увагу широкої педагогічної громадськості до народної школи. Він мріяв про таку школу, яка б задовольняла потреби народних мас, була ними прийнята і створювалася ними самими.

Розум нічим наповнити не можна, він повинен самодіяльно все охопити.

А. Дістервег

Дістерверг Адольф (1790—1866) — німецький педагог-демократ. Після закінчення університету він викладав у середніх школах у 1812—1820 рр. фізику, математику, був директором учительської семінарії (1820—1832), де викладав педагогіку, математику, німецьку мову; видавав педагогічний журнал (1827—1866), у якому особливої уваги надавав народній школі, помістив у ньому більше 400 статей. У 1832—1841 рр. він створив у Берліні чотири учительські товариства, а в 1848 р. був обраний головою Загальної німецької учительської спілки. А. Дістервег захищав ідею загальнолюдського виховання.

Головними принципами виховання А. Дістервег уважав природовідповідність, культуро-відповідність, самодіяльність. Він наголошував, що, лише знаючи психологію і фізіологію, педагог може забезпечити гармонійний розвиток дітей. У психології він бачив "основу науки про виховання". Як і Песталоцці, А. Дістервег уважав, що людина володіє природними задатками, яким властиве прагнення до розвитку. Завдання виховання — пробудити задатки, щоб вони могли самостійно розвиватися. "Без

збудження не може бути розвитку. Виховувати — значить збуджувати. Теорія виховання є теорією збудження".

Прогресивною була його вимога культуро-відповідності — урахування у вихованні умов, місця, часу народження людини, усієї сучасної культури країни, яка є батьківщиною учня. Самодіяльність, тобто активність та ініціативу, Дістервег уважав однією з найважливіших рис особистості: "Бути людиною, — за його словами, — це значить бути самодіяльною в прагненні до розумних цілей".

"Ніколи не зупиняйся, — писав А. Дістервег, звертаючись до вчителів, —... Лише до тих пір будеш здатним давати освіту іншим, поки продовжуватимеш працювати над власною освітою...". А. Дістервег закликав учителів звільнитися від рутинних прийомів викладання, працювати творчо.

Марія Монтесорі (1870—1952) — відомий італійський педагог, народилась у суворій релігійній родині. Як педагог розпочинала свою діяльність, будучи доктором медицини, що на той час для жінки було винятком. Відкривши в Римі школу для дітей зі слабкими розумовими здібностями, Монтесорі створила спеціальну методику їх навчання, яка дала надзвичайно високі результати і в навчанні дітей із нормальним інтелектом.

Педагогічне кредо видатного педагога — експериментальне вивчення дитини в умовах її вільного розвитку в спеціально організованому середовищі.

Марія Монтесорі створювала свою систему впродовж багатьох років. Постійно перебуваючи серед дітей, вона надавала виняткового значення підготовці середовища, його організації, взаємодії дитини з дидактичним матеріалом в освоєнні навчальних навичок і матеріального світу. Основні праці Монтесорі: "Дім дитини. Метод наукової педагогіки", "Керівництво до мого методу", "Самовиховання й самонавчання у початковій школі", "Антропологічна педагогіка".

У чому ж сутність методики Монтесорі? Вона побудована на ідеях вільного, природовідповідного виховання дитини на засадах самостійності й самовиховання.

Основні принципи такого виховання: створення педагогічно доцільного виховного і розвивального середовища, міцний зв'язок із природою, постійне вивчення особистості дитини в діяльності, співпраця з дорослими, з іншими дітьми, робота дітей у різновікових групах, виховання позитивних почуттів, власної гідності дитини, самопізнання своїх можливостей, приучування до самодисципліни, самоорганізації та порядку, тісний контакт із батьками.

Методологією навчання і виховання дитячої особистості М.Монтессорі вважала ідеї вільного виховання. Зокрема, вона писала: "... Природа, творчі сили природи керують усім. Якщо це так, то насамперед необхідно не ставити перепон природному розвитку. І замість багатьох окремих проблем — як допомогти розвитку характеру, інтелігентності, почуттів — виступає як основа усього виховання одне завдання: як залишити дитину "вільною"... "Свобода" дитини не означає занедбаності. Саме навпаки: правильне розуміння свободи ставить на місце наших фантазій реальні потреби дітей і веде до справжньої і реальної турботи про дітей".

Звідси побудова системи навчання не лише на методичних знаннях, а й на психологічних спостереженнях психічних станів дітей, використанні середовища як стимулу для активізації саморозвитку.

Цікава методика предметних уроків, побудованих за Монтессорі. Їх психологічна основа — організація експериментальних контактів дітей із зовнішнім, переважно предметним, світом (сенсорне і розумове виховання), або моральне виховання через аналіз і спостереження життєвих фактів людської поведінки.

С.ФРЕНЕ

Педагогічна система С.Френе — глибоко гуманна, у ній органічно поєднуються психологія, дидактика і методика початкового навчання. Її головні ознаки: обов'язкове врахування особливостей вікової психології та різноманітності здібностей і нахилів дітей, цілеспрямоване стимулювання їхньої інтелектуальної та емоційної активності, суспільно корисна праця на всіх

етапах навчання, створення ефективної системи шкільного самоврядування, виховання в дусі високих моральних і громадянських ідеалів.

Вихованці як активні, діяльні особистості мають набувати і збагачувати свої знання і досвід у вільній діяльності. У цьому процесі Френе виділяє три фази:

1) фаза спроб і помилок, або діяльність навпомацки, коли дитина повторює дії, які приносять успіх, і уникає тих, що закінчуються розчаруванням;

2) фаза упорядкування, коли дитина, спираючись на набутий досвід, починає вводити певний порядок у свої дії;

3) фаза гри-роботи, яка переходить у роботу-гру, коли через гру як типовий вид своєї діяльності дитина готується до роботи і до реалізації "серйозних" життєвих завдань. Отже, Френе вважав, що розумно організована вільна діяльність — найкращий спосіб навчання, тому слід поступово, але неухильно розширювати й створювати розвивальне довкілля.

Френе принципово заперечував систематичне використання шкільних підручників у початковій школі, вважаючи, що вони гальмують розвиток активності й самостійності дітей. Як заміник підручника в його школі використовувалися спеціальні картки, що містили частинами той чи інший навчальний матеріал. Картки мали нумерацію та певну систему за предметами і видами завдань з комплексних тем. Порядок їх опрацювання визначався індивідуальними можливостями кожного конкретного учня. Для кожного учня вчитель готував певний набір карток до занять. Зміст їх час від часу переглядався. Учні старших класів могли вносити зміни в картки, раніше складені за їх участю для молодших класів.

Педагогічна система С.Френе розвивалася і вдосконалювалася протягом кількох десятиліть. Процес розвитку теорії і практики школи відображений у багатьох працях відомого педагога. Серед них найвизначніші "Нова французька школа" (1946), "Моральне і громадянське виховання", "Формування особистості дитини і підлітка" (1960). На особливу увагу заслуговує одна з останніх праць Френе — "Педагогічні інваріанти". Тут читачеві пропонується

для аналізу тридцять актуальних проблем, що стосуються рушійних сил навчально-виховного процесу, діяльності вчителя та формування взаємин у дитячому колективі. З кожної проблеми видано три можливі варіанти відповіді, які вдумливий читач має оцінити, щоб визначити свою педагогічну позицію.

*Зробити якомога більше користі моїй вітчизні —
ось єдине завдання мого життя.*

К. Д. Ушинський

Костянтин Дмитрович Ушинський мав енциклопедичні знання з багатьох наук, зокрема з мови, філософії, психології, фізіології, політичної економії, історії, історії педагогіки. Ці знання допомогли йому вибудувати свою прогресивну, оригінальну педагогічну систему на рівні передової для свого часу науки.

В історії російської освіти Ушинському належить найпочесніше місце. Досить відомі діла Ушинського, які пережили його, "ходять услід" за ним. "Дитячий світ", "Рідне слово", "Людина як предмет виховання" — такі творіння, у яких увічнені для нащадків кращі заповіді геніального російського педагога.

К. Д. Ушинський — один із найвидатніших дидактиків, творець теорії навчання в загальноосвітній школі. Його величезна спадщина з дидактики не втратила своєї актуальності та значення й нині. За Ушинським, існують такі типи уроків: комбінований урок, урок повідомлення нових знань, урок усних і письмових вправ, урок контролю і перевірки знань учнів.

К. Д. Ушинський — основоположник педагогічної психології. Його книга "Людина як предмет виховання" — значний внесок у розвиток психології. "Якщо педагогіка хоче виховати людину в усіх відношеннях, то вона повинна знати її також у всіх відношеннях", — писав він.

Найбільшого значення педагог надавав увазі — дверям до знання. Щоб учні були уважні, потрібно у старому матеріалі знаходити нове, а в новому — усе нові й нові елементи старого. Учні повинні багато працювати самостійно, а

вчитель — керувати цією працею. Обов'язковим законом у процесі навчання повинно стати правильне й систематичне повторення навчального матеріалу.

А. МАКАРЕНКО - ВИДАТНИЙ ПЕДАГОГ-НОВАТОР

«Научить человека быть счастливым - нельзя, но воспитать его так чтобы он был счастливым, можно.»

А. С Макаренко.

До числа справжніх першопроходців науки належить і А. С. Макаренко. Його наукова творчість невіддільна від процесу створення нової педагогіки, а його педагогічний досвід ми справедливо називаємо новаторським.

Макаренко пішов значно далі своїх сучасників, зробивши видатне відкриття головного методу виховання — відкриття ідеї виховуючого колективу.

Справжній новатор педагогіки А. С. Макаренко при житті не отримав визнання з боку більшості теоретиків. Потрібен був час для такого визнання, а також самовіддана діяльність його послідовників — Є. М. Мединського, В. М. Терського, І. ф. Козлова, І. Ф. Свадковського, Є. І. Моносзона, С. А. Калабаліна, І. А. Каїрова, В. Є. Гмурмана, М. П. Павлова.

Дивна доля всіх відкриттів у науці. Вони стають своєрідним перехрестям на шляху її розвитку, перехрестям, яке обминути неможливо. Сьогодні ми з повним правом можемо сказати: усі кращі досягнення теорії і методики виховання, починаючи з 40-х рр., прямо і безпосередньо пов'язані з ідеями А. С. Макаренка, витікають з них, розвивають їх.

Для розвитку теорії виховання виняткове значення мав справді науковий погляд А. С. Макаренка на сам процес виховання як об'єктивно-закономірне явище. "Виховання, — стверджував він, — процес соціальний... З усім складним світом навколишньої дійсності дитина входить в безкінечне число стосунків, кожне з яких обов'язково розвивається, переплітається з іншими стосунками, ускладнюється фізичним і моральним ростом самої дитини. Весь цей "хаос"... створює певні зміни в особистості дитини. Спрямувати цей розвиток і керувати ним — завдання вихователя" (Педагогічні твори: т.5., М.,

1985, с. 14). У педагогіці довгий час традиційним було розуміння виховання як виховної діяльності дорослих. Звідси тлумачення К. Д. Ушинським педагогіки не як науки, а як мистецтва. А. С. Макаренко розглядає виховання як невід'ємну сторону процесу життєдіяльності особистості, робить висновок про необхідність педагогічно відповідної організації життя дітей, бачить форму такої організації у виховуючому колективі.

Перша стратегічна лінія його світогляду — віра в педагогіку, її випереджуючу функцію в розвитку дитини, підлітка, юнака. Він постійно підкреслював, що справжня педагогіка живиться самим життям. Говорячи про результати своєї роботи, він каже: "... не-я це створюю і не купка педагогів, створює це "диво" вся атмосфера життя". Виховує кожен квадрат землі. Єдність виховання і життя червоною ниткою проходить через усю творчість педагога.

А. С. Макаренко обґрунтував взаємозв'язок виховання і вивчення особистості дитини, колективу і особистості, навчання і виховання; показав співвідношення педагогіки з іншими науками, розкрив шляхи узгодження шкільного, сімейного і позашкільного виховання. Проблемі створення гармонії суспільного і особистого інтересу у вихованні Антон Семенович присвятив багато років педагогічної діяльності і багато сторінок своїх творів. У цій гармонії він бачив щастя людини і суть виховання. Виховання в колективі він розглядав як метод, спільний для всіх і який у той же час дає можливість розвиватися кожному.

Саме на справжньому піклуванні про наших дітей, їх розвиток ми повинні сьогодні перевіряти гуманізм і демократизм керівників виховних закладів, організаторів народної освіти, учених, педколективів і педагогів.

Джерела та література

1. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. - К.: Видавничий центр "Академія", 2001. - 576 с.
2. Борцовская Н.В., Реан А.А. Педагогика. Учебник для вузов. - СПб: Издательство "Питер", 2000. - 304 с.
3. Вишневський О.Л., Кобрій О.М., Чепіль ММ. Теоретичні основи педагогіки: Курс лекцій / За ред. О.Вишневського. - Дрогобич: Відродження, 2001. - 268 с.
4. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Педагогіка: Теорія та історія: Навч. посібник. - К.: Вища школа, 1995. - 237 с.

Відомості про автора

Гнедич Валентина Іванівна, викладач - методист економічних дисциплін
Технолога - економічного коледжу Білоцерківського Національного Аграрного
Університету. Контактний телефон (093) 315 21 81.